

JINAYAT HUQIQINDA JINAYATLAR JÁMI TÚSINIGI

Z.R.Allamberganova

Berdaq atındağı Qaraqalpaq Mámleketlik Universiteti

Yuridika fakulteti studenti

Annotaciya: Usı maqalada jinayat huqıqında keltirilgen jinayatlar jámi túsinigi, belgileri, yuridikalıq aqıbetleri, jinayatlar jámi dep tabılıw ushın tiyiskli bolğan shártler, jinayatlar jámi haqqında alımlar bergen teoriyalar aytıp ótilgen hám de mısallar arqalı táriyplengen.

Tayanış sózler: Bir neshe jinayat islew, jinayatlar jámi, jinayatlar jámi belgileri, yuridikalıq aqıbetleri, jinayatlardıń real jámi, jinayatlardıń ideal jámi, jaza belgilew.

Ózbekstan óz gárezsizligin qolğa kirgiziwi menen bazar qatnasıqlarına tiykarlangan demokratiyalıq huqıqıy mámleket qurıwdı hám puqaralıq jámiyetti qalıplestiriwdi baslı maqset etip qoydı. Bul ullı wazıypanı sheshiw bárinen burın jańa jámiyetlik sistemanı qurıwğa múmkinshilik beretuǵın huqıqıy normalardı islep shıǵıw hám onı turmısqa engiziwdi talap etti. Sonıń ushın elimizde jańa jámiyetlik qatnasıqlardı talap etetuǵın demokratiyalıq hám sociallıq ideyalardı bassılıqqa alǵan, xalıqaralıq huqıqtıń ǵalaba tán alınǵan normalarına tiykarlangan nızamlar qabıl etiw hám sud-huqıq tarawında reformalar alıp barıw wazıypası turdı. Sud-huqıq reformaları óz ishine huqıqtıń barlıq tarawların aladı. Bul orında jinayat nızamın liberallastırw máseleleri eń áhmiyetli wazıypalardan esaplanadı.[2]

Bir neshe jinayat islew, shaxs keminde eki jinayat islegende júzege keledi. Olardıń muǵdarı bunnan da kóp bolıwı múmkin, biraq olarda keminde eki jinayat boladı. Eki jinayatıń biri hákimshilik yaki intizamlıq huqıq buzıwshılıq bolğan jaǵdayda bul waqıya bir neshe jinayat islew dep bahalanbaydı. Shaxs tárepinen eki yamasa onnan da artıq jinayatıń isleniwi onıń jámiyetlik qáwipliligin de arttıradı. Birneshe jinayatlar tómendegidey yuridikalıq aqıbetlerge iye boladı:

- 1) jazanı awırlastırwshı jaǵday bolıp esaplanadı;
- 2) awırıraraq jaza sharasınıń qollanılıwına tiykar boladı;
- 3) erkinen ayırw jazasın ótew tártibinde olarǵa baylanıslı ózine tán bolğan qaǵıydalar qollanıladı.[2]

Ayırım avtorlar bir neshe jinayat túsinigin «bir adam tárepinen eki yamasa onnanda artıq jinayatı islew» [4] dep esaplaydı. Bul qaǵıyda pikirimizshe bir neshe jinayatlar túsinigin tolıq kórsetip bere almaydı. Bul mashqalanı arnawlı túrde úyrenip shıqqan ilimpazlardan V.I.Tkachenko «shaxstıń aldınǵı jinayatı ushın sudlangan yamasa sudlanbaǵanına qaramastan, sud húkimi menen anıqlanǵan eki yamasa onnan da artıq jinayat islew, bir neshe jinayat islew dep tabıladı»[5], degen pikirdi bildiredi. Bizıń pikirimizshe, joqarıdaǵı alımlar kóbirek qılmıslardıń muǵdar kórsetkishine itibar bergen. Bir neshe jinayatlar túsinigin V.P.Malkov biraz keń túrde qarap shıǵadı. Onıń pikirinshe «bir neshe jinayatlar, dep shaxstıń jinayıy juwapkerlikke tartılaman degenshe, bir waqıtta yamasa izbe-iz, eki yaki onnan artıq jinayat islegeni yaki aldınǵı jinayatı ushın húkim ótilgennen keyin jańadan jinayat islewi hám eki jinayat arasında

jinayat-huqıqıy múddetler ótip ketpegen bolsa, sonday-aq, jinayat isin qozǵaw ushin basqa tosqınlıqlar bolmasa, birneshe jinayat islew, dep tabıladı»[6].

Jinayatlar jámi ushin jaza belgilewdiń mazmunın ashıp beriwden aldın jinayatlar jáminiń ózi ne ekenligin túsiniw kerék boladı.

Jinayatlar jáminiń ózine tán 3 belgisi bar:

1) shaxs tárepinen eki yamasa odan artıq jinayatlardı islegenligi;
2) islegen jinayatlar Jinayat Kodeksiniń keminde eki statyası menen kvalifikaciya qılınǵanlıǵı;

3) bul jinayatlardan qandayda-biri ushin shaxs sudlanbaǵan bolıwı kerékligi. [7]

Ózbekstan Respublikası 1994-jıl 22-sentyabrde qabıl etilgen jańa Jinayat kodeksinde jinayatlardıń jıynaǵına baylanıslı barlıq qaǵıydalar sistemalastırıldı. Yaǵnıy, jinayatlar jámin tártipke salıwshı ulıwma qaǵıydalar óz aldına statya sıpatında qalıplestirildi. Ulıwma qaǵıydanıń arnawlı normalar menen muwapıqlıǵı támiyinlendi. Ol óziniń tábiyatına qarap, bir neshe jinayatlar islewdiń túri bolǵanlıǵı ushin bir neshe jinayat islewdi retlestiretuǵın Jinayat kodeksi Ulıwma bóliminiń 8-babına kirgizildi. Jańa huqıqıy normalardı qalıplestiriwde jinayat huqıqı teoriyasında usı mashqalaǵa baylanıslı toplanǵan tájiriye hám erisilgen jetiskenlikler inabatqa alınadı. Hárekettegi Jinayat kodeksiniń 33- statyasında usı másele, yaǵnıy jinayatlar jıynaǵı birinshi ret bekkemlendi. Oǵan muwapıq, Arnawlı bólimniń hár qıylı statyalarında yamasa bir statyanıń hár qıylı bólimlerinde názerde tutılǵan juwapkerlikke tartılatuǵın eki yamasa bir neshe jinayıy qılmıstı islew, eger olardan biri ushin hesh sudlanǵan bolmasa, jinayatlardıń jıynaǵı, dep tabıladı. [1]

Usı qaǵıydadan kelipshıǵıp jinayatlar jáminiń tómendegi huqıqıy belgilerin ayırıp kórsetiw múmkin:

a) jinayatlar jıynaǵı bir neshe jinayat islewdiń túri bolıp, oǵan muwapıq shaxs juwapkershilikke tartılatuǵın eki yamasa bir neshe jinayıy qılmıstı isleydi;

b) islegen qılmıslar Jinayat nızamınıń Arnawlı bóliminiń hár qıylı statyalarında yamasa bir statyanıń hár qıylı bólimlerinde názerde tutılǵan boladı;

v) islegen jinayıy qılmıslardıń birewi ushin da shaxs sudlanbaǵan bolıwı tiyis. [1]

Máselen, A isimli shaxs 12 jasqa tolǵan B isimli shaxs penen birgelikte Jinayat Kodeksi 164-statya 3-bólim «b» bándinde kórsetilgen jinayattı islegen. Bul jaǵdayda onıń jinayattı 164-statya 3-bólim «b» bándi hám 127-statya 3-bólimi menen jinayatlardıń ideal jámine tiykarlanıp jaza qollanadı.

Yuridikalıq ádebiyatlarda jinayatlar jámi eki túрге bólip úyreniledi:

- jinayatlardıń real jámi;

- jinayatlardıń ideal jámi. [3]

Jinayatlardıń real jámi de, ideal jámi de bir qansha jinayatlar islew túsiniǵine kiredi.

Jinayatlardıń real jámi degende, Jinayat Kodeksi Arnawlı bóliminiń túrli statyalarında yamasa 1 statyasınıń túrli bólimlerinde názerde tutılǵan eki yamasa bir neshe jinayattı qılmıstı túrli waqıtlarda islep, eger olardan birde-biri ushin da shaxs sudlanbaǵan bolsa, jinayatlardıń real jámi dep ataladı. Máselen, shaxs aldın urlıq jinayatların islegen bolıp, jinayıy juwapkershilikke tartıw waqıtları ótpesten biyzarlıq jinayatın islese, jinayatlardıń real jámin payda etedi.

Jinayatlardıń ideal jámi degende, Jinayat Kodeksi Arnawlı bóliminde túrli statyalarında yamasa bir statyasınıń túrli bólimlerinde názerde tutılǵan eki yamasa bir neshe jinayatlı háreketti bir waqıttıń ózinde islewi túsiniledi. Máselen,; biyzarılıq etiw waqtında qandayda bir shaxstıń denesine awır zıyan jetkerilse, bul qılmıs Jinayat Kodeksiniń 104-statyası (qastan denegge awırtán jarahatı jetkeriw) hám 277-statyası (biyzarılıq) penen jinayatlar jámi kórinisinde kwalifikatsiya qılınadı. Bunday jinayat jinayatlardıń ideal jámi esaplanadı.

Juwmaqlap aytqanda, shaxstı jinayatlardıń jıynaǵı boyınsha juwapkershilikke tartıw ushın jinayatlardıń jıynaǵın quraytuǵın hár bir qılmıs boyınsha jinayıw juwapkershiliktiń tiykarları bolıwı hám juwapkershilikke tartıw ushın tosqınlıq etetuǵın jaǵdaylar bolmawı kerek. Islengen jinayıw qılmıslar Jinayat kodeksi Arnawlı bóliminiń hár qıylı statyalarında yamasa bir statyasınıń hár qıylı bólimlerinde názerde tutılıwı usı jinayatlardıń áhmiyetli huqıqıy belgilerinen birin quraydı. Jinayatlar jıynaǵınıń úshinshi huqıqıy belgisi sonnan ibarat, oǵan muwapıq jinayatlar jıynaǵın quraytuǵın yamasa bir neshe jinayatlardıń birewi ushın da shaxs sudlangan bolmaydı, yaǵnıy jinayatlar jámine kiretuǵın qılmıslardıń hár biri sudlanganǵa deyin islenedi, ele sud tárepinen kórimegen hám ol boyınsha ayıplaw húkimi shıqpaǵan boladı. Sonıń ushın da shaxs bir waqıttıń ózinde, bir jinayat procesinde jinayatlardıń jıynaǵın quraytuǵın bir neshe jinayatları ushın juwapkershilikke tartıladı.[2]

Ádebiyatlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Jinayat Kodeksi
2. B.J. Matmuratov, M.H. Rustamboev h.tb Jinayat huqıqı (ulıwma bólim) sabaqlıq — Nókis: «Qaraqalpaqstan», 2019-jıl,]
3. Rustambayev M.X. O‘zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 2. – T.: O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018
4. Uglovnnoe prova Izd MGU 1998 y
5. B. Matlyubov A. S. Yakubov " Sovokupnost prestupleniy i ee vidi"
5. Tkachenko M.I Mnojestvennost prestupleniy i ee formi po uglovnomu pravdu. Kazen 1982
6. Malkov V.P Mnojennost prestupleniy y ee formi po ugolovnomu pravu Kazan 982
7. <https://www.elib.buxdu.uz/>